

ROZDZIAŁ 32

INTEGRACJA EUROPEJSKA – SZANSA CZY ZAGROŻENIE DLA SEKTORA MSP W POLSCE

1. Wstęp

W konsekwencji procesów transformacyjnych, jakich dokonano w Polsce na początku lat 90. problematyka funkcjonowania małych i średnich przedsiębiorstw nabrała szczególnego znaczenia. Następstwem zmian dokonywanych w rzeczywistości gospodarczej był intensywny rozwój ilościowy tego sektora. Obecnie przedsiębiorstwa do niego zaliczane stanowią 99,8% ogólnej liczby przedsiębiorstw w polskiej gospodarce, a ich liczba w 2000 r. była o 330% większa w porównaniu do roku 1990.

Przez długi czas napotymano liczne problemy podejmując próby zdefiniowania sektora MSP. Dopiero w ustawie z dn. 19 listopada 1999 r. *Prawo działalności gospodarczej* wyraźnie określono, co należy rozumieć pojęciem małego i średniego przedsiębiorcy. Zgodnie z jej treścią mały przedsiębiorca nie powinien zatrudniać średniorocznie więcej niż 50 pracowników, natomiast średni nie powinien przekroczyć średniorocznie liczby 250 pracowników. Podany warunek nie jest wystarczającym do sklasyfikowania przedsiębiorstw w grupie MSP. Brany jest również pod uwagę przychód ze sprzedaży towarów, wyrobów i usług oraz operacji finansowych, który w przypadku małego przedsiębiorcy nie może przekroczyć 7 mln €, a średniego 40 mln € rocznie. Ponadto suma aktywów bilansu sporządzonego na koniec roku obrotowego nie może w małym przedsiębiorstwie być wyższa od kwoty 5 mln €, natomiast w średnim 27 mln €. Należy zaznaczyć, iż przedsiębiorca może stracić status MSP, jeśli nie spełnia wymienionych kryteriów w dwóch następujących po sobie latach obrotowych¹. Dodatkowo dla przedsiębiorstw zatrudniających średniorocznie mniej niż 10 pracowników przyjęto nazwę mikroprzedsiębiorstw.

Warto jednak podkreślić, że przystąpienie Polski do struktur UE pociągnęło za sobą wiele istotnych zmian zarówno w prawie gospodarczym, podatkowym jak i prawie pracy. Ich celem jest przede wszystkim poprawa warunków funkcjonowania małych i średnich przedsiębiorstw.

Pierwsze modyfikacje w prawie gospodarczym wprowadziła ustawa z dn. 2 lipca 2004 r. *O swobodzie działalności gospodarczej*, której przepisy obowiązują od 21 sierpnia br., jednocześnie w tym samym dniu straciła moc ustawa *Prawo działalności gospodarczej*, z wyjątkiem kilku artykułów. Wyjątki te stanowią przepisy definiujące pojęcie małych i średnich przedsiębiorstw, które tracą moc z dniem 31 grudnia 2004 r. oraz przepisy dotyczące ewidencji gospodarczej, które przestaną obowiązywać od 31 grudnia 2006 r.²

Od 1 stycznia 2005 r. będą stosowane w Polsce nowe limity na podstawie, których przedsiębiorstwo zostanie zaliczone do grupy małych lub średnich. Ponadto zmianie uległa także definicja działalności gospodarczej, przez którą rozumie się aktualnie każdą działalność zarobkową, w tym wykonywanie wolnego zawodu, a także każdą inną działalność wykonywaną we własnym imieniu i na własny lub cudzy rachunek, nawet wtedy, gdy inne

¹ Dz. U. z 1999 r. Nr 101, poz. 1178

² Dz. U. z 2004 r. Nr 173, poz. 1807

ustawy nie zaliczają tej działalności do działalności gospodarczej lub osoby wykonującej taką działalność do przedsiębiorców³.

Polityka unijna w zakresie wsparcia sektora MSP jest zbieżna z polityką naszego kraju. Przywiązanie znaczącej wagi do rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw przez UE znajduje wyraz w długofalowych programach na rzecz rozwoju przedsiębiorczości. Nowym celem strategicznym Unii, wyznaczonym w 2000 r. w Lizbonie na najbliższe dziesięciolecie, jest stworzenie opartej na wiedzy najbardziej konkurencyjnej i dynamicznej gospodarki na świecie. Efektem tej strategii jest Europejska Karta Małych Przedsiębiorstw, w której ściśle określono obszary, w których działania należy popierać⁴.

Najważniejszym programem UE wspierającym sektor MSP jest Wieloletni Program na Rzecz Przedsiębiorstw i Przedsiębiorczości obejmujący lata 2001-2005. Jego celem jest m.in. promowanie przedsiębiorczości jako wartościowej i efektywnej umiejętności życiowej zorientowanej na konsumenta, poprawa dostępu do finansów, uwypuklenie znaczenia konkurencyjności w gospodarce opartej o wiedzę, a także poprawa kondycji różnych sieci wspierania biznesu i świadczących usługi na rzecz przedsiębiorców.

Szczególne znaczenie tego sektora znalazło wyraz w art. 89 Układu Europejskiego, podpisanym zarówno przez Polskę jak i Wspólnoty. Strony zobowiązały się do rozwoju i umacniania MSP oraz popierania współpracy między nimi. Zgodnie z założeniami sformułowanymi przez Komisję Europejską w opinii na temat polskiego wniosku o członkostwo w UE uznano, że Polska powinna podjąć kroki niezbędne do stworzenia korzystnego klimatu dla działalności sektora MSP. Pomoc małym i średnim przedsiębiorstwom może odbywać się m.in. przez tworzenie prawnych, administracyjnych, technicznych, podatkowych i finansowych warunków zakładania i rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw oraz ich międzynarodowej współpracy, zapewnianie usług specjalistycznych potrzebnych małym i średnim przedsiębiorstwom (szkolenia w zakresie zarządzania, rachunkowości, marketingu, kontroli jakości itp.), umacnianie placówek świadczących takie usługi, ustanawianie powiązań z jednostkami gospodarczymi Wspólnot dla poprawy przepływu informacji do małych i średnich przedsiębiorstw, popieranie współpracy o charakterze międzynarodowym⁵.

Kondycja ekonomiczna MSP w każdym kraju jest uwarunkowana zewnętrznie (makroekonomicznie) oraz wewnątrznie (mikroekonomicznie). Podczas, gdy ogólny stan i tendencje wzrostu gospodarczego kraju oraz regulacje systemu finansowo-podatkowego decydują o pierwszej grupie uwarunkowań, takie czynniki jak wielkość majątku, zdolność do wdrażania postępu naukowo-technologicznego, sprawność zarządzania przedsiębiorstwem oraz jakość oferowanych produktów decydują o uwarunkowaniach wewnętrznych. W Polsce pomimo wielu trudności, z którymi borykają się małe i średnie przedsiębiorstwa, co roku powstają nowe przedsiębiorstwa. Tylko nieliczne, są w stanie podoląć niekorzystnym zjawiskom gospodarczym, rozwinąć się i utrzymać na rynku.

Pomimo licznych utrudnień sektor MSP zajmuje dominujące miejsce w polskiej gospodarce. Świadczyć o tym może jego udział w tworzeniu PKB (tab.1), który jest miarą wartości dodanej brutto wytworzonej przez wszystkie jednostki krajowe, powiększonej o kwotę podatku (w tym VAT) oraz cła i inne opłaty importowe. Z danych liczbowych publikowanych w raportach Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości wynika, iż udział MSP w tworzonego PKB ma stabilny charakter, największy wkład w tym zakresie mają od roku 2000 mikroprzedsiębiorstwa.

³ Monitor Unii Europejskiej, Wyd. Fundacja Prawo Europejskie, Warszawa, 2004, s. 5-6.

⁴ www.euroinfo.org.pl

⁵ R. Kisiel, R. Białobrzeska, Sektor małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce. [w:] Funkcjonowanie przedsiębiorstw w gospodarce rynkowej. Wybrane problemy, Wyd. WSiIE TWP, Olsztyn, 2003, s.26-28.

Tabela 1

Udział przedsiębiorstw w tworzeniu PKB (%)

Wyszczególnienie	Rok			
	1999	2000	2001	2002
przedsiębiorstwa ogółem	70%	69,4%	68,2%	68,7%
przedsiębiorstwa MSP	48,2%	48,6%	48,3%	48,6%
w tym:				
mikro	25,0%	30,6%	31,0%	32,4%
małe	25,0%	8,4%	8,3%	8,1%
średnie	10,2%	9,6%	9,0%	8,1%

Źródło: Opracowanie na podstawie danych PARP.

Nie bez znaczenia pozostaje również liczba osób zatrudnionych w tym sektorze. W 2002 r. zatrudnieni w małych i średnich firmach stanowili 68,09% ogółu pracujących w przedsiębiorstwach.

2. Cel, zakres i metodyka badań

Termin akcesji Polski do UE został ustalony na 1 maja 2004 r. Istotnym zagadnieniem wydało się poznanie stanu wiedzy i poglądów polskich przedsiębiorców tuż przed członkostwem kraju w strukturach unijnych, tym bardziej, że będą oni musieli funkcjonować na jednolitym rynku europejskim. Taki też był cel badań przeprowadzonych w lutym 2003 r. w grupie przedsiębiorstw należących do sektora MSP. Badaniami objęto przedsiębiorstwa mające zarejestrowaną działalność gospodarczą w powiecie mławskim (woj. mazowieckie). Z uwagi na dużą liczebność podmiotów funkcjonujących na tym obszarze, posłużono się metodą doboru losowego firm z REGONu. Próba została wylosowana wg schematu warstwowego. Poszczególne warstwy stanowiły dwa kryteria: liczba zatrudnionych osób oraz

Tabela 2

Struktura badanych przedsiębiorstw

L.p.	Branża	Przedsiębiorstwa				
		ogółem		wg wielkości		
		liczba	%	Mikro liczba	Małe liczba	Średnie liczba
1.	Działalność produkcyjna	14	23,30	3	6	5
2.	Budownictwo	9	15,00	4	4	1
3.	Transport	8	13,33	5	3	-
4.	Obsługa nieruchomości	12	20,00	8	2	2
5.	Handel	17	28,33	11	5	1
6.	RAZEM	60	100,00	31	20	9

Źródło: Opracowanie własne

rodzaj działalności wg PKD. Ostatecznie badaniom poddano 60 podmiotów. Struktura badanych przedsiębiorstw została przedstawiona w tabeli 2. Warto zwrócić uwagę, iż

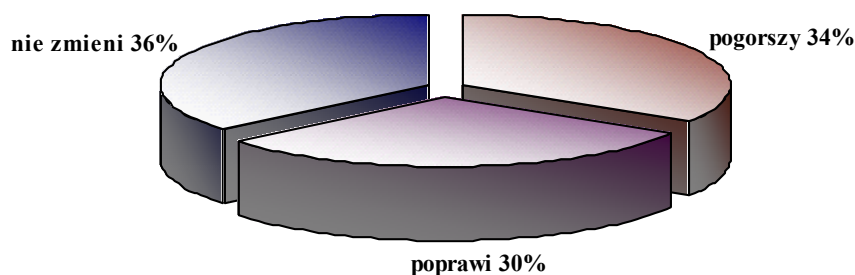
podobnie jak w całym polskim sektorze MSP, większość badanych podmiotów stanowiły mikroprzedsiębiorstwa. Wśród podejmowanej przez przedsiębiorstwa działalności dominuje handel, działalność produkcyjna i obsługa nieruchomości.

Materiały źródłowe zebrano metodą wywiadu bezpośredniego, który przeprowadzono z właścicielami lub współwłaścicielami wytypowanych przedsiębiorstw. Jako narzędzie badawcze posłużył kwestionariusz ankietowy. Uzyskane informacje poddano analizie statystycznej i matematycznej, a następnie przedstawiono w formie opisowej, tabelarycznej i graficznej.

3. Wyniki badań

Integracja Polski z Unią Europejską jest zjawiskiem, które wywołuje w społeczeństwie polskim skrajne postawy. Niewątpliwie wpłynie ona znacząco na funkcjonowanie wszystkich działów gospodarki, w tym również na sytuację małych i średnich firm⁶.

Ważnym spostrzeżeniem wynikającym z przeprowadzonych badań jest mieszany stosunek przedsiębiorstw do starań o przystąpienie Polski do UE (wykres 1). Większość badanych przedsiębiorców uważała, że po wstąpieniu Polski w struktury unijne nie będzie wyraźnej różnicy w ich działaniu lub dostrzegają zarówno negatywne jak i pozytywne strony integracji. Z kolei w 34% badanych przedsiębiorstw uznano, iż wywrze to zdecydowanie negatywny wpływ na ich funkcjonowanie.

Wykres 1. Opinia polskich przedsiębiorców na temat integracji z UE

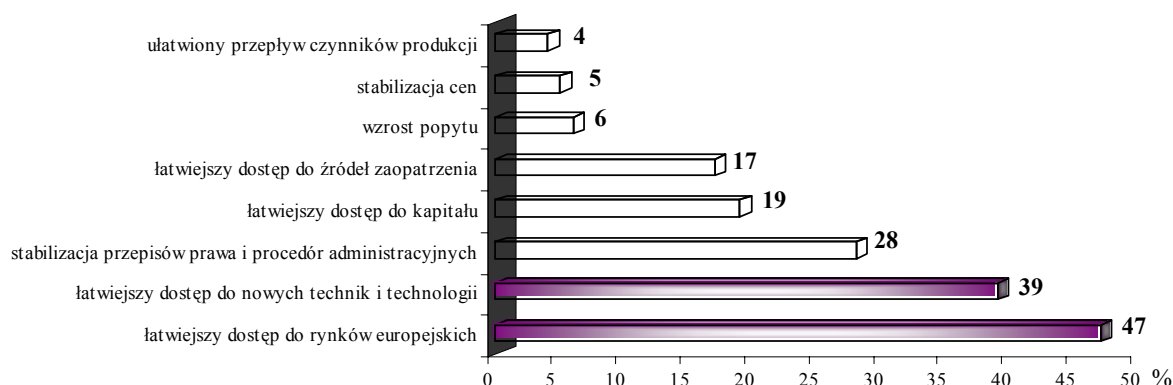
Źródło: badania własne.

Poddani badaniom przedsiębiorcy mieli natomiast dużo bardziej zróżnicowane poglądy odnośnie pozytywnych dla nich zmian otoczenia związanych z procesem integracji. Jest to niewątpliwie wynikiem specyfiki badanych firm, które w zależności od własnych charakterystyk odmiennie postrzegają potencjalne szanse.

Jak wynika z uzyskanych informacji największe nadzieje badanych przedsiębiorstw dotyczą łatwiejszego dostępu zarówno do zagranicznych rynków zbytu, jak i różnego rodzaju zasobów. Są to więc szanse związane z procesem pełnego otwarcia gospodarki polskiej. Jednocześnie, co wymaga wyraźnego podkreślenia, są one istotne tylko w odczuciu tych przedsiębiorców, których firma jest zdolna skutecznie konkurować na rynkach europejskich oraz gotowa jest zaakceptować panujące tam reguły działania, tak aby stać się atrakcyjna dla

⁶ R. Kisiel, K. Babuchowska, Nadzieje i obawy społeczeństwa związane z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej (na przykładzie powiatu olsztyńskiego, woj. warmińsko-mazurskiego, [w:] Globalny i regionalny wymiar edukacji, pod red. D. Fica, Wyd. Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra 2003, s. 183-185.

partnerów zagranicznych. Kolejna grupa szans dotyczy zmian na rynku krajowym, takich jak stabilny wzrost gospodarczy, stabilizacja cen czy reguł działania przedsiębiorstw.

Wykres 2. Szanse sektora MSP związane z integracją europejską

Źródło: badania własne.

Należy podkreślić, że ułatwiony dostęp do rynków zagranicznych, nie zawsze postrzegany jest w kategorii szans. Przedsiębiorstwa, które nie posiadają powiązań z kapitałem zagranicznym i nie są zorientowane na rynki zewnętrzne w większości przypadków nie łączą integracji europejskiej z możliwością swego rozwoju. Natomiast przedsiębiorstwa powiązane kapitałowo z zagranicą są z reguły zorientowane szerzej niż tylko na rynek krajowy.

Zróżnicowanie opinii badanych firm spowodowane było również natężeniem konkurencji na rynkach, w obrębie których działają. Zdania przedsiębiorców obsługujących rynki wysoce konkurencyjne są bardziej zróżnicowane i dotyczą większej liczby potencjalnych szans, w porównaniu do przedsiębiorstw działających na rynkach o umiarkowanym natężeniu konkurencji. Opinie tych ostatnich koncentrują się wokół szans najczęściej identyfikowanych przez ogół badanych podmiotów. Takie zróżnicowanie opinii tłumaczone może być tym, iż przedsiębiorstwa zmuszone do intensywnej konkurencji wykazują tendencję do bardziej wnikliwej obserwacji i przewidywania zmian otoczenia w identyfikowaniu potencjalnych szans, w porównaniu do przedsiębiorstw osiągających wyłącznie zadawalające wyniki.

Prezentowane dane liczbowe oraz specyfika postrzeganych przez przedsiębiorstwa możliwości związanych z integracją europejską wskazują, iż badane podmioty są w stanie przewidzieć zmiany i ocenić warunki działania. Dostrzegają w nich wiele okoliczności pozytywnych dla swojego rozwoju. Natomiast tylko w ich gestii leży umiejętne wykorzystanie pojawiających się szans.

Ogólna liczba okoliczności identyfikowanych przez przedsiębiorstwa jako zagrożenia jest analogiczna jak liczba szans i wynosi 8. Jednakowa liczba szans i zagrożeń może być traktowana jako sygnał, iż w opinii polskich przedsiębiorców okoliczności pozytywne, związane z procesami integracji równoważą się z negatywnymi.

Opinie badanych przedsiębiorstw dotyczące przewidywanych zagrożeń są jednak bardziej skoncentrowane w porównaniu do szans, ponieważ znacznie większa liczba przedsiębiorstw postrzega takie same zagrożenia (wykres 3).

Wykres 3. Zagrożenia dla sektora MSP związane z integracją europejską
Źródło: badania własne.

Najczęściej identyfikowanym przez przedsiębiorców zagrożeniem jest wzrost intensywności konkurencji w następstwie procesów integracyjnych, który traktować można jako oczywistą konstatację. Wskazać warto, iż takie zagrożenie identyfikowane jest aż przez 64% badanych przedsiębiorstw. Z drugiej strony oznacza to, że ponad jedna trzecia badanych przedsiębiorstw nie traktuje wzrostu intensywności konkurencji jako zagrożenia. Jest to dobry sygnał wskazujący, iż ta znaczna grupa przedsiębiorstw ocenia, iż jest zdolna sprostać nowym wyzwaniom konkurencyjnym.

Kolejna ciekawa uwaga, wynikająca z analizy postrzeganych przez przedsiębiorstwa zagrożeń, dotyczy ich charakteru, który w kilku przypadkach jest analogiczny jak prezentowane wcześniej szanse. Okazuje się, iż takie okoliczności jak wzrost wymagań jakościowych, likwidacja barier celnych, upowszechnienie się europejskich wzorców konsumpcji, dla jednych przedsiębiorstw są zagrożeniem, a dla innych szansą. Obserwacja taka, po raz kolejny potwierdza przekonanie o kontekstualnym charakterze zmian otoczenia i sposobie ich interpretacji przez przedsiębiorstwa.

Przedsiębiorstwa funkcjonujące na rynkach o wysokiej intensywności konkurencji dostrzegają więcej i bardziej zróżnicowanych zagrożeń niż przedsiębiorstwa obsługujące rynki, na których natężenie konkurencji jest umiarkowane. Opinie tych ostatnich koncentrują się wokół zagrożeń najczęściej identyfikowanych przez ogół badanych przedsiębiorstw. Takie zróżnicowanie opinii traktować można jako argument na rzecz tezy, iż skutecznego konkurowania przedsiębiorstwa uczą się w praktycznym działaniu. Im bardziej konkurencyjne rynki tym większa pomysłowość i determinacja konkurentów w generowaniu skutecznych instrumentów konkurowania.

Analiza postrzeganych przez przedsiębiorstwa zagrożeń prowadzi do wniosku, iż znajdują się one w bezpośrednim otoczeniu badanych podmiotów. Wynikają one przede wszystkim z przewidywanych zmian rynkowych, jak również zachowań konkurentów.

Podsumowanie i wnioski

Przeprowadzone badania pozwalają stwierdzić, że polscy przedsiębiorcy prowadząc działalność bacznie obserwują zamiany zachodzące w gospodarce. Odpowiedź na pytanie sformułowane w tytule nie jest jednak prosta, a wyniki ankiety uniemożliwiają jej jednoznaczne sformułowanie. Akcesja Polski do Unii Europejskiej jest postrzegana jako czynnik, który niewątpliwie wpłynie na funkcjonowanie firm, przy czym ponad $\frac{1}{3}$ objętych badaniami podmiotów uważa, że integracja wywoła negatywne skutki.

Podjęte przez przedsiębiorców próby wskazania ewentualnych szans i zagrożeń wynikających z procesu integracji europejskiej pozwalają na sformułowanie następujących wniosków:

1. Dostrzegane przez przedsiębiorstwa szanse zależą przede wszystkim od rodzaju prowadzonej działalności gospodarczej, a także od struktury kapitału. Przedsiębiorstwa posiadające powiązania kapitałowe z zagranicą, były najczęściej zorientowane szerzej niż tylko na rynek krajowy i w procesie integracji europejskiej upatrywały możliwość swojego rozwoju.
2. Liczba dostrzeganych przez przedsiębiorstwa szans i zagrożeń była silnie skorelowana z intensywnością konkurencji na rynku w obrębie, którego przedsiębiorstwo funkcjonuje. Przedsiębiorstwa obsługujące rynki o dużym natężeniu konkurencji dostrzegały zarówno więcej jak i bardziej zróżnicowanych szans i zagrożeń.
3. Badane podmioty dostrzegały głównie zagrożenia o charakterze mikroekonomicznym, a więc powiązane z ich bezpośrednim otoczeniem. Największe obawy przedsiębiorców skupiały się wokół wzrostu konkurencji na rynku lokalnym (64%), wzrostu kosztów produkcji (50%), a także wzrostu wymagań jakościowych i konieczności certyfikacji produktów (40%).